

О. В. Михайловська,
докторант кафедри міжнародного бізнесу,
Інститут міжнародних відносин НАУ, м. Київ

ІНТЕГРОВАНІСТЬ УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

У статті досліджено сучасний стан та тенденції інтегрованості України у глобальний інноваційно-інвестиційний процес. За підсумками дослідження, рівень інтегрованості України в даний світовий процес оцінено негативно. Показано, що інтеграція України в світовий інноваційно-інвестиційний процес відбувається по моделі, коли іноземний капітал спрямовується у низько технологічні сектори, оминаючи інноваційну сферу та сферу науково-технічних досліджень.

In the article it is investigated the present state and tendencies of integrating of Ukraine in global innovative investment process. On results research the level of integrating of Ukraine in given world process is appraised negatively. It is shown that integration of Ukraine in world innovative investment process takes place for models, when foreign capital flows in low-technological sectors, walking around an innovative area and area of scientific and technical researches.

Ключові слова: глобальний інноваційно-інвестиційний процес, інтеграція, інновації, іноземні інвестиції.

Key words: global innovative-investment process, integration, innovations, foreign investments.

ВСТУП ТА ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний світ все більше набуває глобального характеру. Безперечним є той факт, що жодна країна не залишиться осторонь глобальних інноваційно-інвестиційних процесів. Більше того, ступінь інтегрованості країни в світові інвестиційні та інноваційні процеси все більше розглядається як важливий чинник глобальної конкурентоспроможності національної економіки [13, 18]. У випадку України ситуація з інтегрованістю національної економічної системи у світовий інноваційно-інвестиційний процес викликає неоднозначні оцінки. Статистичні дані свідчать про збільшення притоку ПІІ в Україну [14], що дозволяє робити висновки про посилення інтегрованості України в глобальний інноваційно-інвестиційний простір. Однак, на наш погляд, необхідно чітко усвідомлювати, що важлива не тільки динаміка іноземних інвестицій, а ступінь покриття ними потреб національної економіки в інвестиціях. Ще більш важливим є рівень інтегрованості економіки в глобальний інноваційно-інвестиційний процес на рівні притоку капіталу в інноваційну сферу. Найменш позитивно, на наш погляд, має оцінюватися інтеграція на рівні інвестицій у

низько технологічні сектори економіки. Найвищу позитивну оцінку повинна отримувати інтеграція на рівні інвестицій у високотехнологічне виробництво, фінансування інноваційних проектів, науково-дослідних робіт тощо.

Метою даної статті є оцінка ступеня інтегрованості національної економіки в глобальний інноваційно-інвестиційний процес на різних рівнях: інвестицій у діючі підприємства, вкладення коштів іноземних інвесторів у інноваційну діяльність та фінансування науково-технічних робіт.

ОГЛЯД ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

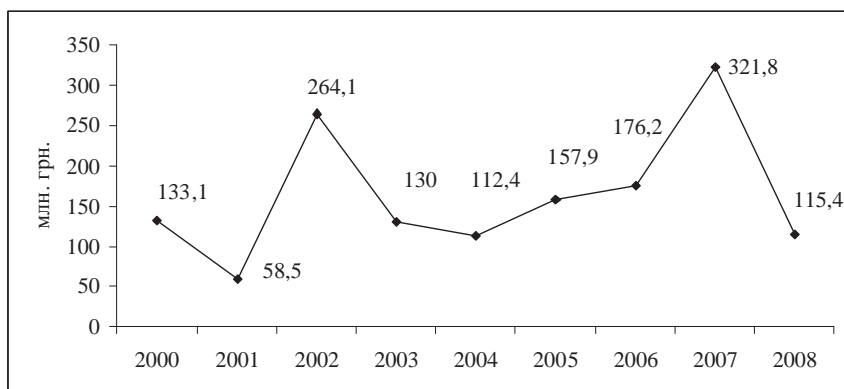
Огляд літератури, присвячений проблемі інтегрованості національних економік у світовий економічний простір [1, 5, 7, 8, 11, 13, 16—18], дозволяє зробити висновки, що інтеграція кожної країни в глобальний інноваційно-інвестиційний процес відбувається за двома моделями. У рамках інтеграції, за першою моделлю іноземні інвестори, (в основному ТНК) намагаються інвестувати в треті країни у низькотехнологічне, часто екологічно шкідливе виробництво [5, 7]. Прикладом такої інтегрованості є краї-

ни Африки, Океанії, Центральної Америки.

Згідно, з другою моделлю, іноземні інвестиції можуть бути дуже важливим чинником прискорення інвестиційних та інноваційних процесів [1, 8, 11, 13, 16—18]. У літературі наводяться приклади, коли ТНК відкривають свої науково-дослідні підрозділи в третіх країнах, щоб отримати доступ до знання, накопиченого місцевими кадрами [2, 4, 6].

Очевидно, що в кожному конкретному випадку інтеграція національної економіки в глобальні інноваційно-інвестиційні процеси відбувається під впливом значної сукупності чинників, в результаті яких встановлюється домінуюча тенденція: інтеграція на рівні інвестицій у низькотехнологічне виробництво, або інтеграція на рівні інвестицій у інновації та науково-технічні дослідження. Невирішеною проблемою слід вважати те, що, незважаючи на ряд досліджень, присвячених тим чи іншим впливам світових інвестиційних процесів на різні сектори економіки та країни, сучасний стан інтегрованості України у глобальний інноваційно-інвестиційний процес, виходячи з розподілу іноземних інвестицій за різними рівнями інвестиційно-інноваційного процесу є фактично недосліджений.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Рис. 1. Обсяги іноземних інвестицій, спрямованих на фінансування інновацій на підприємствах України в 2000—2008 рр.*

Джерело: [3].

Таблиця 1. Динаміка ПІІ, вкладених в економіку України за 1996—2008 рр., станом на початок року

Роки	Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол. США*	Приріст ПІІ за рік, млн дол. США**	Темпи приросту, % до попереднього року**	Зміна притоку ПІІ у % до попереднього року**
1996	896,9	413,4	85,50	х
1997	1438,2	541,3	60,35	30,94
1998	2063,6	625,4	43,48	15,54
1999	2810,7	747,1	36,20	19,46
2000	3281,8	471,1	16,76	-36,94
2001	3875	593,2	18,08	25,92
2002	4555,3	680,3	17,56	14,68
2003	5471,8	916,5	20,12	34,72
2004	6794,4	1322,6	24,17	44,31
2005	9047	2252,6	33,15	70,32
2006	16890	7843	86,69	248,18
2007	21607,3	4717,3	27,93	-39,85
2008	29542,7	7935,4	36,73	68,22
2009	35723,4	6180,7	20,92	-22,11

*Джерело: [14].

** Власні розрахунки.

Незважаючи на позитивну тенденцію до збільшення суми накопичених ПІІ в економіці України, на сучасному етапі доводиться констатувати, що Україна, залишається в основному осторонь основних інвестиційних потоків на всіх рівнях інноваційно-інвестиційного процесу, особливо на інноваційних [9].

Згідно статистичних даних, іноземні інвестиції кілька років поспіль демонструють позитивну динаміку. Навіть в умовах світової фінансово-економічної кризи, яка не оминула і світовий інноваційно-інвестиційний процес, динаміка іноземних інвестицій продовжує залишатися позитивною. (табл. 1).

Як видно з даних, наведених в табл. 1, хоча сума накопичених іноземних інвестицій у 2008 році зросла, притік ПІІ становив 6,2 млрд дол. США, що на 22,11% менше притоку ПІІ у 2007 році. Однак, зважаючи на те, що за оцінками Світового банку десятирічна потреба України у інвестиціях становить 100 млрд дол. США [15, с. 37], то навіть така позитивна динаміка притоку ПІІ далека від реальних потреб економіки. Адже в середньому, за оцінками, українська економіка має залучати близько 10 млрд дол. США (в 2008 році було залучено 60% від даної суми ПІІ).

Сума кредитів та позик, отриманих підприємствами України від прямих інвесторів, на 1 січня 2009 р. становила \$5 234 млн Найбільше їх над-

Таблиця 2. Структура джерел фінансування технологічних інновацій на підприємства України

Роки	Всього	Власні кошти підприємств	Бюджет	Іноземні інвестори	Інші джерела
2000	100,00	79,64	0,44	7,57	12,35
2001	100,00	83,90	2,83	2,97	10,30
2002	100,00	71,07	1,51	8,76	18,66
2003	100,00	70,21	3,04	4,25	22,50
2004	100,00	77,22	1,40	2,48	18,91
2005	100,00	87,72	0,49	2,75	9,04
2006	100,00	84,60	1,86	2,86	10,68
2007	100,00	73,72	1,33	2,97	21,98
2008	100,00	60,56	2,81	0,96	35,67

* Розраховано автором згідно: [3].

ійшло з Кіпру — \$1 643,4 млн, Нідерландів — \$669,7 млн, Франції — \$522,5 млн, Німеччини — \$387,3 млн, Російської Федерації — \$255,8 млн, Великобританії — \$232,6 млн, Польщі — \$206,6 млн, Австрії — \$166,4 млн, Швеції — \$133 млн та США — \$116,1 млн. Загальний обсяг ПІІ, враховуючи позичковий капітал, на звітну дату становив \$40 957,4 млн [12]. Це становить 40% від оцінки десятирічної потреби України у іноземних інвестиціях. Отже, незважаючи на приріст ПІІ на рівні інвестицій у діючі підприємства, інтенсивність їх потоків є далекою від потреб економіки.

Крім того, у галузевому розрізі загалом позитивна динаміка іноземного інвестування має певний, на нашу думку, значний негативний аспект. Значний приріст іноземного капіталу у 2008 році припадав на вітчизняні підприємства, що здійснюють фінансову діяльність — на \$2 285,7 млн, операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям — на \$901,4 млн, торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів, предметів особистого вжитку — на \$646,3 млн, будівництво — на \$421,1 млн тощо [12]. Як бачимо, іноземний капітал оминає ви-

сокотехнологічні галузі: станкобудування, авіаційну промисловість, електроніку та ін.

Якщо розглянути галузевий розподіл накопичених ПІІ, то за станом на 1 січня 2009 р. значні обсяги іноземних інвестицій було зосереджено на підприємствах промисловості — \$8 056,5 млн (22,6% загального обсягу ПІІ в Україні), у тому числі переробної — \$6 928 млн та добувної — \$1 001,8 млн [12]. Серед галузей переробної промисловості у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів залучено прямих інвестицій на суму \$1 655,5 млн, у металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів — \$1 353,7 млн, машинобудування — \$1 090,4 млн, хімічну та нафтохімічну промисловість — \$952,8 млн, ви-

робництво іншої неметалевої мінеральної продукції — \$713,2 млн.

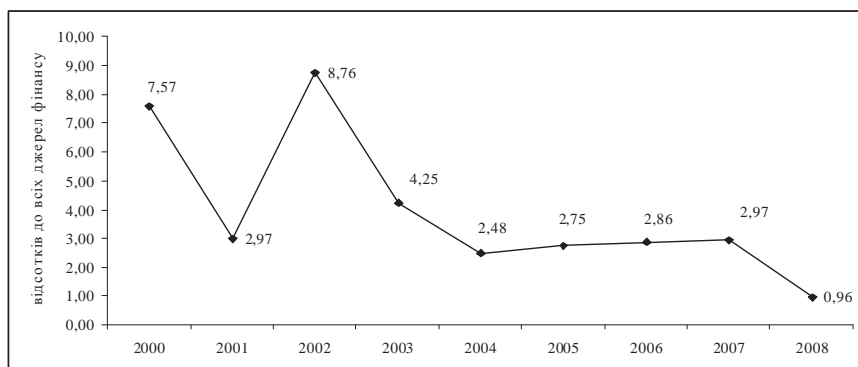
Таким чином, за накопиченими інвестиціями можна зробити висновок, що вони у минулі роки переважно надходили у низькотехнологічні галузі.

Специфікою інтеграції України у глобальний інноваційно-інвестиційний процес, на наш погляд, слід вважати суттєву переорієнтацію потоків ПІІ на вітчизняний фінансовий сектор. У 2008 році частка банківського сектору галузевому розподілі ПІІ продовжувала зростати порівняно з іншими секторами: 42,7% від загальної суми надходжень (за 2007 рік — 37,9%), а самі ПІІ у даний сектор зросли на 44,9% порівняно з 2007 роком. В умовах кризи банківський сектор залишився головним реципієнтом прямих іноземних інвестицій, в основному через рекапіталізацію банків з іноземним капіталом: у IV кварталі частка вкладень до нього оцінена в 56,6%.

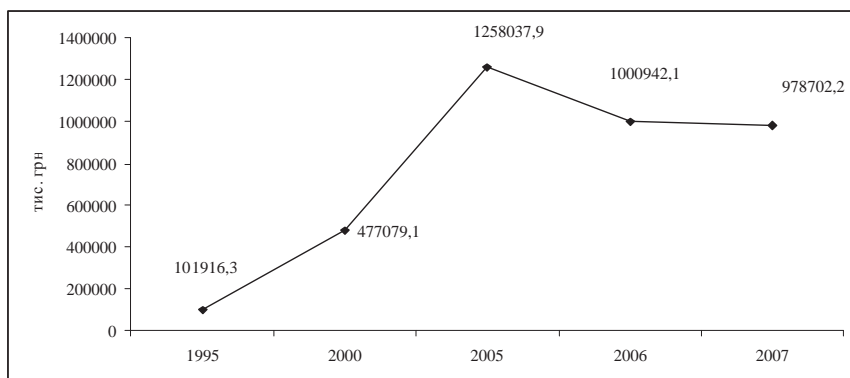
Отже, міжнародні інвестиційні потоки в умовах кризи, як і раніше, спрямовувалися до потенційно найбільш привабливих у цьому році виробництв: сільського господарства (149,7%), фінансової діяльності (142,1%), виробництва коксу та продуктів нафтопереробки (123%).

Отже, інтегрованість України у світовий інноваційно-інвестиційний процес на рівні інвестицій у діючі підприємства зростає, однак вона ще не може вважатися задовільною з огляду на реальну потребу України в іноземних інвестиціях та нераціональну структуру отриманих ПІІ.

На рівні інноваційних процесів на підприємствах ситуація з інтегрованістю значно гірша. Згідно даних, які наводить Державний комітет статистики України у 2008 році, іноземними інвесторами було зменшено

Рис. 2. Питова вага іноземних інвестицій у фінансуванні технологічних інновацій на підприємствах України*

* Побудовано автором згідно таблиці 2.

Рис. 3. Динаміка потоку іноземних інвестицій спрямованих на фінансування науково-технічних робіт

* Побудовано автором згідно [10, с. 89].

обсяги фінансування технологічних інновацій майже вдвічі в порівнянні з 2007 роком (115,4 млн грн. у 2008 році проти 321,8 млн грн. у 2007 році) (рис. 1).

Як бачимо з цього рисунку, після певної тенденції до збільшення потоку іноземних інвестицій, спрямованих в інноваційну сферу підприємств України, в 2008 році, відбулося значне його скорочення. При цьому потік ПІІ спрямований на даний рівень інноваційно-інвестиційного процесу в Україні в 2008 році повернувся на рівень 2004 року.

Зменшується і роль іноземного капіталу у загальному фінансуванні інноваційної діяльності підприємств. В табл. 2 наведено структуру джерел фінансування технологічних інновацій на підприємства промисловості України.

Як бачимо з даної таблиці, частка від світового потоку інвестицій, яка спрямовується в Україну на глибинні рівні інноваційно-інвестиційного процесу є незначною в порівнянні з вітчизняними джерелами фінансування (починаючи з 2004 року — менше 3%) і у 2008 році зменшилася в три рази (рис. 2).

Як бачимо з рис. 2, питома вага іноземних інвестицій у фінансуванні рівнів інновацій на рівні впровадження технологій на підприємствах у 2008 зменшилася до рівня нижче 1% всіх джерел фінансування.

Ще більш негативні тенденції на рівні інвестицій у створення нових технологій. На рис. 3 наведено обсяги

фінансування з боку іноземних замовників науково-технічних робіт в Україні.

Як бачимо з даного рисунку, зменшення потоку інвестицій, який спрямовується зі світового інвестиційного потоку на даний рівень інноваційно-інвестиційного процесу в Україні відбулося уже в 2006 році, та продовжилося в 2007-му (дані за 2008 рік станом на липень 2009 року відсутні).

Як наслідок, питома вага іноземних інвестицій у загальному фінансуванні науково-технічних робіт скорочується (табл. 3).

Згідно даних, наведених в табл. 3, питома вага іноземних інвесторів у фінансуванні науково-технічних робіт, хоч і є значною в порівнянні з рівнем впровадження технологій, проте в 2006 та 2007 роках зменшилася майже на 10%.

В цілому можна зробити висновок, що надходження ПІІ в Україну продовжується і в умовах кризи. Але річний обсяг надходження іноземних інвестицій в 2008 році скоротився. Особливо суттєвим є скорочення частки світового інвестиційного потоку, який спрямовується в Україну на більш глибокі рівні інноваційно-інвестиційного процесу. Таким чином, інтеграція України у світовий інноваційно-інвестиційний процес формується за першою моделлю: значне переважання інвестицій у низькотехнологічні сектори та скорочення інвестицій у сферу інновацій та науково-технічних досліджень.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

В умовах світової фінансово-економічної кризи, яка розпочалася 2007 — 2008, частка світового потоку іноземних інвестицій, яка спрямовується у вітчизняний інноваційно-інвестиційний процес все більше концентрується на верхньому рівні — інвестиціях без зміни технологій, що проявляється у злиттях та поглинаннях у фінансовому секторі та переробній промисловості з низьким рівнем технологій. Очевидно, що на даний момент інтеграція України в глобальний інноваційно-інвестиційний процес відбувається за першою моделлю: приріст інвестицій у низькотехнологічне виробництво та фінансовий сектор і значне зменшення інвестицій у фінансування інноваційної діяльності та науково-технічні роботи.

Слід відзначити, що Україна потребує суттєвого прискорення та поглиблення інтеграції у світовий інноваційно-інвестиційний процес на всіх рівнях. На рівні інвестицій у діючі підприємства,

Таблиця 3. Питома вага джерел у загальному обсязі фінансування науково-технічних робіт в Україні, %*

Джерело	1995	2000	2005	2006	2007
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Держбюджет	37,6	30,0	33,2	39,1	45,8
Місцеві бюджети	0,0	0,0	0,5	0,7	0,4
Позабюджетні фонди	8,3	0,9	0,5	0,4	0,3
Власні кошти наукових організацій	2,2	3,0	6,6	9,0	8,5
кошти вітчизняних замовників	35,8	38,4	32,6	30,3	28,1
кошти іноземних замовників	15,6	23,3	24,4	19,4	15,9
інші джерела	0,5	4,4	2,3	1,2	1,1

* Розраховано автором згідно [10, с. 89]

де інтегрованість України у світовий інноваційно-інвестиційний процес є найбільшою, щорічні обсяги залучених інвестицій майже наполовину менші існуючих потреб економіки. Щодо інноваційної сфери та сфери науково-технічних робіт, то вони фактично виключені з глобального інноваційно-інвестиційного процесу. Тому інтегрованість України в глобальний інноваційно-інвестиційний процес в цілому, на нашу думку, не може бути оцінена позитивно.

Негативна оцінка ґрунтується на двох тенденціях:

1) інтегрованість України у глобальний інноваційно-інвестиційний процес все більше формується за сценарієм збільшення потоків інвестицій у підприємства без структурних змін виробництва та продукції. Частка іноземного капіталу у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств та науково-технічних робіт скорочується;

2) на рівні інвестицій у діючі підприємства річні обсяги потоків ПІІ наполовину менші реальних потреб економіки.

Тому позитивні оцінки, щодо тенденцій в потоках ПІІ, які спрямовуються в Україну [15-16] є некоректними і не враховують обидві виявлені в даній роботі тенденції.

У реальності тенденціями сучасного світу є включення кожної країни в глобальні інноваційно-інвестиційні процеси. Але від того, за якою моделлю відбувається інтеграція національної економіки в такі процеси, багато в чому залежатиме весь подальший соціально-економічний розвиток країни.

Тому державна політика щодо іноземних інвестицій має бути спрямована не тільки і не стільки на зростання притоку ПІІ, як на переважне їх залучення в інноваційну сферу та сферу науково-технічних робіт. Саме на цьому мають концентруватися зусилля держави. Одним з важливих напрямків дій державних органів може бути розбудова відповідного інформаційного середовища. Адже одним з важливих чинників прийняття позитивного інвестиційного рішення є поінформованість інвестора про наявні об'єкти інвестицій, проекти, кваліфікацію науково-технічних кадрів та накопичене ними знання, про напрями досліджень, які ведуться в наукових установах та на підприємствах тощо.

Перспектива подальших розвідок полягає в пошуку шляхів, які дозволять поглибити інтегрованість України у глобальний інноваційно-інвестиційний процес та переорієнтувати процес інтеграції на другу модель: з переважанням притоку ПІІІ у високотехнологічні галузі, інноваційну сферу підприємств та сферу науково-технічних досліджень.

Література:

1. Гайдуцький А.П. Міжнародні інвестиційні процеси у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми // Актуал. пробл. економіки. — 2006. — № 1. — С. 111—121. — (Бібліогр.: 19 назв).
2. Грищенко Т. В'єтнамський шлях суспільної модернізації // Людина і політика. — 1999. — № 5. — С. 20—24. — (Бібліогр.: 6 назв).
3. Джерела фінансування технологічних інновацій — режим доступу http://ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html

4. Захарін С.В. Іноземне інвестування інноваційної діяльності // Пробл. науки. — 2006. — № 12. — С. 11—17. — (Бібліогр.: 12 назв).

5. Иноземцев В. Л. Пределы "догоняющего" развития. — М.: Экономика, 2000. — 295 с. — (Библиогр.: С. 275—293).

6. Іванова В.М. Взаємодія національного та іноземного інвестування в нових ринкових економіках в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 /; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнарод. відносин. — К., 2008. — 19 с.

7. Кишакевич Б.Ю. Особливості і характеристика іноземного інвестування в 1991 — 2000 роках // Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. Пробл. формування і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні: Щорічник наук. пр. — 2002. — Вип. 1. — С. 145—150. — (Бібліогр.: 9 назв).

8. Кривоус В.Б. Інтеграція України в світовий ринок інновацій: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / Терноп. нац. екон. ун-т. — Т., 2008. — 20 с.

9. Михайловська О. В. Сучасні тенденції міжнародної співпраці в сфері винахідництва // Актуальні проблеми економіки. — № 3(69) — 2007 — С.14—26. (Бібліограф. — 10 дж).

10. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат.зб. — К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України", 2008. — 361 с.

11. Носова О. Іноземний капітал в перехідній економіці країн СНД // Економіка України. — 2005. — № 10. — С. 81—88.

12. Оцінка стану платіжного балансу України у 2008 році. Аналітичний огляд НБУ — http://www.bank.gov.ua/Balance/2008_PB/State_2008_pr.pdf

13. Пирог О.В. Іноземні інвестиції як фактор економічного зростання в Україні // Актуал. пробл. економіки. — 2005. — № 5. — С. 15—19. — (Бібліогр.: 11 назв).

14. Прямі інвестиції- http://ukrstat.gov.ua/control/uk/localfiles/display/operativ/operativ2007/zd/zd_rik/zd_u/pi_07u.html

15. Стратегія партнерства з Україною на період 2008 — 2011 фінансових років. — МБПР. МФК. — 2008. — 171 с. — режим доступу — http://siteresources.worldbank.org/INTUKRAINE/Resources/CPS_20071206_ukr.pdf

16. Харламова Г.О. Вплив прямих іноземних інвестицій на забезпечення розвитку національної економіки України // Актуал. пробл. економіки. — 2007. — № 7. — С. 174—181. — (Бібліогр.: 18 назв).

17. Харламова Г.О. Дослідження впливу прямого іноземного інвестування на рівень розвитку людського капіталу приймаючої країни // Актуал. пробл. економіки. — 2008. — № 2. — С. 172—183. — (Бібліогр.: 33 назв).

18. Черкас Н.І. Прямі іноземні інвестиції як чинник розвитку технологічного сектора економіки // Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. — 2007. — Вип. 1. — С. 166—172. — (Бібліогр.: 15 назв).

Стаття надійшла до редакції 05.08.2009 р.